

Harpe βοηθήσας, ὁ τῆς ἀπογόνου τοῦ Κορνηλίου πατὴρ θετὸς γενόμενος, ὁ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν τοῦ Jura καὶ τοῦ Gez δούλων ἐργασθεὶς, ὁ ἀήττητος ἐκεῖνος καὶ εὐγλωττος ὑπερασπιστὴς τοῦ Calas, τοῦ Sirven, τοῦ Lally, τοῦ de la Barre, τοῦ d'Etallonde, τοῦ Montbailli. Βεβαίως τὰς προλήψεις καὶ ἀπληροφάνειας δεισιδαιμονίας οὐκ ἀπεδέξατο ὁ τοῖς ἔχθροῖς αὐτοῦ εὐαγγελικῶς συγχωρήσας, ὁ τὸν Desfontaines, τὸν Jorre περιθάλλας, καὶ οὐκ ὥς ὁ Jurieu, ὁ Leclerc, ὁ Locke, ὁ Bayle ἐναντίον τῶν ἀδικημάτων καὶ τῆς τυραννίας πλατωνικῶς πως τὴν φωνὴν ἀφίει, ἀλλ' ὁ ἐν λόγῳ καὶ ἐν ἔργῳ ὑπὲρ τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος ἐναντίον μυρίων παρεμπιπτόντων προσκομιμάτων ἀποτελεσματικῶς μαχησάμενος. Βεβαίως τὴν εἰς δεῦρο πρόοδον οὐκ ἀπηνήσατο, ὁ τὰς μωρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καταμεμνήμενος, καὶ ὁ μέχρι τελευταίας πνοῆς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κίγαλς. ὁ διακαὶς καταφλεγόμενος ζήλου. Διὸ καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀγαθοεργὸν ἐπήρειαν προσεκολλήθημεν ἢ πρὸς τὴν λεπτολόγον ἐξέτασιν τῶν διανοητικῶν προϊόντων ἀνδρὸς μεγαλοφροῦς καὶ ἐξόχου, ἀνδρὸς θέσιν ἐπιφανῆ ἐν τῷ φιλολογικῷ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος κύκλῳ κατέχοντος, ἀνδρὸς τύπου καὶ ὑπογραμμοῦ ἐν τῷ XVIIIῳ τῷ παρὰ τοῦ Hegel τοῦ πνεύματος αἰῶνι ἐπικληθέντι, κανόνος καὶ γνώμονος τῆς φιланθρωπίας διαμένοντος.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

Ἀνέκαθεν ἡ **Τραπεζοῦς** ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς ἦν πόλις εὐσεβὴς λατρεύουσα τοὺς θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὡς ἀποικία ἑλληνική. Κατὰ τὸν Γ' ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνα πρὸς τοῖς ἄλλοις θεοῖς οἱ Τραπεζούντιοι ἐτίμων μεγάλως καὶ τὸν Ἀπόλλωνα, ὃν ἀπεικάζον τῷ Μίθρα τῶν Περσῶν καὶ ἐκάλουν τῷ περσικῷ ὀνόματι Μίθραν, οὗ τὸ ἄγαλμα ὑψοῦτο ὑπεράνω τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πόλεως βουνοῦ **Μιθρίου** καὶ τούτου καλουμένου τὸ πάλαι καὶ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα καὶ σήμερον ἔτι **Μιλιθρί**, τουρκιστὶ δὲ **Μπόζ τεπέ**. Ὅτε ὅμως ἐπεφάνη τὸ φῶς τὸ σωτήριον, ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Ἀπόστολοι διασπαρέντες εἰς διαφόρους χώρας ἐκήρυττον τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος, Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος τῶν Ἀπο-

Ο' ἐν Κωνσταντίνῳ ἔζησεν. Φεβρ. 1893 (Πατριστασία)
Πατριστασία 18' Ἰουνίου. — 1913-1921

στόλων λεγόμενος, τὰς χώρας ταύτας κληρωσάμενος, ἦλθε δις εἰς Τραπεζοῦντα, καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐκήρυξε τὴν νέαν διδασκαλίαν, ἱκανοὺς εἰς αὐτὴν προσελκύσας ὁπαδοὺς καὶ ἰδρυτὴς οὕτω τῆς Ἐκκλησίας Τραπεζοῦντος γενόμενος¹.

Ἡ παράδοσις αὕτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων διατηρούμενη καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἶναι ἀκριβής, διότι κάτωθεν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς νῦν Μητροπόλεως Τραπεζοῦντος, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης τιμωμένου, ὁρῶμεν σπήλαιον μικρὸν μεταβεβλημένον δι' ἐξωτερικοῦ τειχίσματος εἰς ναῖσκον μετ' εἰκόνων ἁγίων, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τιμώμενον, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ὁποίου τελεῖται λειτουργία. Παρὰ τὸ σπήλαιον τοῦτο εὐρισκόμενον ἐγγύτατα τοῦ ἀρχαίου αὐτόθι λιμένος τῆς πόλεως, ἀπεβιβάσθη πιθανώτατα ὁ Ἀπόστολος καὶ τὸ πρῶτον ἐδίδαξε, διὸ καὶ καθιερώθη εἰς τοῦτον εἰς ἱερὸν τοῦ πρώτου διδασκάλου τῆς πίστεως ἐνταῦθα καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου πρωτοκλήτου. Ἀλλ' εὐθὺς μετ' ὀλίγον ἐπῆλθον οἱ ἀπηνεῖς διωγμοὶ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης, τρεῖς αἰῶνας διαρκέσαντες, καθ' οὓς καὶ ἡ μικρὰ καὶ ἀφανὴς τῆς Τραπεζοῦντος Ἐκκλησία κατεδιώκετο, ὥς καὶ ἡ τῆς γείτονος Χαλδίας, οἱ δὲ ὁπαδοὶ αὐτῆς κρυπτόμενοι ἐτέλουν τὰς συνήθεις αὐτῶν τελετὰς ἐν σπηλαίοις καὶ ἀποκρύφοις μέρεσι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τῶν διωγμῶν κακώσεων. Μαρτυρίας ζητᾶς περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πρωτογόνων τούτων ἀποστολικῶν ἐκκλησιῶν δὲν ἔχομεν μέχρι τῶν αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ, εὐκόλως ὅμως συμπεραίνομεν, ὅτι ἦσαν εὐτελεῖς καὶ ἀσήμαντοι ἐν μέσῳ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος (Μίθρα) καὶ τῆς λοιπῆς χορείας τῶν εἰδώλων. Ἰκανὸν ὅμως ἐπιχειρεῖται φῶς κατὰ τὸν δέκατον διωγμὸν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Διοκλητιανοῦ (303 — 312 μ. Χ.), ὅτε ἐμαρτύρησαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι καὶ μάρτυρες τῆς πίστεως κατὰ τὰς χώρας ταύτας *Εὐγένιος* ὁ Τραπεζοῦντιος καὶ οἱ ἐκ Χαλδίας *Βαλεριανός*, *Κανίδιος* καὶ *Ἀκύλας*.

Ὑπῆρχε λοιπὸν εὐάριθμος καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ διὰ τὸν φόβον τῶν διωγμῶν ἐκκλησία ἐν Τραπεζοῦντι καὶ τοῖς πέριξ μέχρι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅτε ἡ καθόλου Ἐκκλησία, ἐλευθέρα τῶν καταδιώξεων καὶ ἀπηλλαγμένη τῶν βασάνων ἐκραταιοῦτο καὶ προέκοπτε καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἐλευθέρως πλέον ἐκηρύττετο. Ἀπόδειξιν τούτου ἔχομεν τήνδε, ὅτι κατὰ τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ σύνοδον τῷ 325 μ. Χ. συναθροισθεῖσαν ἀναφέρεται παρεδρεύων ἐν αὐτῇ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Τραπεζοῦντος *Δόμιμος*.

Ἐκτοτε ἡ σειρὰ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἡμετέρας πόλεως δὲν διακόπτεται, ὥς φαίνεται ἐν τοῖς ἐπισκοπικοῖς καταλόγοις τοῦ Falmerayer, τοῦ ἀοιδίου

1. Περὶ τούτου διέλαβον ἐκτενέστερον ἐν τῷ περὶ *Εἰσαγωγῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ* εἰς Τραπεζοῦντα καὶ Χαλδίαν λόγῳ δημοσιευθέντι ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ τόμ. ΙΘ', ἀρ. 31 16 Ἰουλίου 1899 σελ. 266 272. Ὅρα ἐτι ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν πρωτόκλητον ἐν Μηνιαίῳ Νοεμβρίου 30 ἔκδ. Βενετίας 1889 σελ. 203-208.

μητροπολίτου Ἀμασείας Ἀνθίμου καὶ τοῦ συγγραφέως τῆς ἱστορίας τῆς Τραπεζοῦντος Τρύφωνος Εὐαγγελίδου.

Ἀναγνωρισθέντος τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔκτοτε ὡς θρησκείας τοῦ κράτους παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ εἰδωλολατρείᾳ, τὸ πολίτευμα τῆς χριστιανικῆς πολιτείας ἢ ἐκκλησίας ἐρρυθμίσθη φυσικῶ τῷ λόγῳ κατὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους διαίρεσιν. Κατ' αὐτὴν ἡ Τραπεζοῦς ἀνῆκεν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Πόντου, ἔκτεινομένην ἀπὸ Βιθυνίας μέχρι τῶν ὁρίων τοῦ Καυκάσου καὶ περιλαμβάνουσαν δεκατρεῖς Ἐπαρχίας πολιτικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς συνάμα, ἃς ὁ Γάλλος Δομινικανὸς Le Quien ἀπαριθμεῖ ὧδε: Καππαδοκία α', β', γ', Ἀρμενία α', β', Γαλατία α', β', Πόντος Πολεμωνιακὸς καὶ Ἐλενόποντος, Παφλαγονία, Ὀνωριάς, Βιθυνία α', β', τὸ ὅλον δεκατρεῖς. Ἐκάστη τῶν δεκατριῶν τούτων Ἐπαρχιῶν, πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν, εἶχε τὴν πρωτεύουσάν αὐτῆς, τὴν Μητρόπολιν, ἐν ἣ ἦδρευε, πλὴν τοῦ πολιτικοῦ ἄρχοντος καὶ ὁ ἄρχων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἐπίσκοπος, ἀνώτερος ἐν τῇ τάξει καὶ ἐποπτεῖαν εἰς ἅσων ἐπὶ τῶν λοιπῶν Ἐπισκόπων τῆς Ἐπαρχίας καλούμενος Ἐπίσκοπος Μητροπολίτης. Ἐκ τῶν δεκατριῶν τούτων Μητροπολιτῶν τῆς διοικήσεως τοῦ Πόντου ἐξοχώτερος ἦν ὁ Καισαρείας τῆς α' Καππαδοκίας, διό ἔκαλεῖτο καὶ Ἀρχιεπίσκοπος.

Διὰ τοῦ κη' κανόνος τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' οἰκουμένης συνόδου τῷ 451 συναθροισθείσης ἡ μέχρι τοῦδε αὐτοκέφαλος διοίκησις τοῦ Πόντου ὑπετάγη εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης αὐτονομίας ἀπεξημῶθη διὰ τοῦ τίτλου «Υπερίτιμος τῶν Ὑπερίμων καὶ Ἐξαρχὸς τῶν Ἐξάρχων τῆς Ποντικῆς διοικήσεως καὶ πάσης Ἀνατολῆς¹». Ὁ κανὼν οὗτος τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἔχει ὧδε. «Πανταχοῦ τοῖς τῶν Ἁγίων Πατέρων ὅροις ἐπόμενοι καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν 91' θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεθα καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα· καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ 91' θεοφιλέστατοι Ἐπίσκοποι τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ρώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ εὐλόγως κρίναντες τῇ βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἴσων ἀπολαῦσαι πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασιλίδι Ρώμῃ καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν, ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἐκαστοῦ μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς Ἐπαρχίας

1. Le Quien Oriens Christianus Tom. 1, 264.

ἐπισκόπων χειροτονοῦντος τοὺς τῆς Ἐπαρχίας ἐπισκόπους καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται χειροτονεῖσθαι δὲ καθὼς εἴρηται τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀρχιεπισκόπου ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων».

Ἐκάστη πάλιν τῶν δεκατριῶν μητροπόλεων εἶχε πολλοὺς ἢ ὀλίγους ἐπισκόπους ὑποκειμένους αὐτῇ καὶ φέροντας τὸ προσώνυμον «Ὑπέρτιμος»· εἰς τούτους δὲ πάλιν ὑπέκιντο καὶ ἄλλοι κατώτεροι τῶν χωρίων ἐπίσκοποι οἱ λεγόμενοι χωρεπίσκοποι.

Μητρόπολις τοῦ Πολεμωνιακοῦ Πόντου ἦν ἡ Νεοκαισάρεια, εἰς ἣν ὑπέκιντο αἱ ἐπισκοπαὶ Τραπεζοῦντος, Κερασσοῦντος, Πολεμωνίου, Κομάνων, Ριζαίου, Πιτυοῦντιος πρὸς βορρᾶν τῆς Μιγγρελίας παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον.

Ἐν τῇ αὐτῇ Δ' οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἐν Χαλκηδόνι ὁ παρεδρεύων ἐπίσκοπος Τραπεζοῦντος Ἀτάρβιος ὑπέγραψεν ὧδε· «Ἀτάρβιος, ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος πόλεως Τραπεζοῦντος Πόντου Πολεμωνιακοῦ, εἶπε· «τῇ πίστει τῇ περὶ τὴν ὁμοούσιον Τριάδα καὶ τῇ θεόθεν ἡμῖν ἐπιχορηγηθείσῃ σοφίᾳ συνορᾷ καὶ ἡ ὑμετέρα Ἐνδοξότης συμφωνον εἶναι τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀγιωτάτων πατέρων τῇ καὶ τῶν ὀν' τῶν ἐν τῇ βασιλευούσῃ συναχθέντων μετὰ τὴν προορηθεῖσαν καὶ τοῖς ἐν Ἐφέσῳ ἐπὶ τοῦ τῆς ὁσίας μνήμης Κυρίλλου τὸ πρότερον πραχθεῖσαι καὶ βεβαιωθεῖσι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ὁσιωτάτου Λέοντος, καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς τε καὶ ὁ θεοφιλέστατος Δωρόθεος, ὁ τῆς Μητροπόλεως ἡμῶν Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος καθυπεσημηνάμεθα οὕτω φρονοῦντες¹».

Βραδύτερον δὲ τῆς πολιτικῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους κατὰ τὰς περιστάσεις μεταρρυθμιζομένης, πολλῶν δὲ ἐπαρχιῶν, πόλεων καὶ κωμῶν ἐρημουμένων, καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκλείποντος, ἄλλων δὲ πόλεων νεοφανῶν ἀναδεικνυομένων μητροπόλεων τῶν διοικήσεων, φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει ἐγένετο κατὰ καιροὺς ἀνακάθαρσίς τις, νέων μητροπόλεων καὶ ἀρχιεπισκοπῶν ἀνακηρυττομένων. Ἐνίστε καὶ ὑποκείμενοί τινες τῷ Μητροπολίτῃ ἐπίσκοποι τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ μὴ φέροντες κατέφρουγον εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ζητοῦντες τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου ἢ Ἀρχιεπισκόπου, ἵνα ἐξαρθῶνται μόνον ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐν τῇ ΣΤ' οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθείσῃ τῷ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου κατὰ τῶν Μονοθελητῶν παρήδρευε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Θεόδωρος, ὅστις ὑπογράφεται «Θεόδωρος ἐπίσκοπος τοῦ Φασίτου, Λαζῶν χώρας, ὁρίσας ὑπέγραψα» καὶ πάλιν ὁ αὐτός· «Θεόδω-

1. Τῶν ἁγίων Οἰκουμενικῶν συνόδων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας... τομ. Β'. 278.

ρος ἐπίσκοπος τῆς Τραπεζουντίων πόλεως»¹, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Τραπεζοῦντος ἐλέγετο καὶ ἐπίσκοπος Φάσιδος, τῆς ἀπέναντι τῆς πόλεως Τραπεζοῦντος εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου.

Ἐπὶ τῶν Ἰσαύρων ἡ Τραπεζοῦς ἦτο πρωτεύουσα τοῦ *θέματος τῆς Χαλδίας*. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος κατὰ τὸν ἰ αἰῶνα λέγει περὶ τούτου· «Θέμα Χαλδίας· τὸ δὲ καλούμενον θέμα Χαλδίας καὶ ἡ μητρόπολις λεγομένη Τραπεζοῦς ἑλληνικαὶ εἰσιν ἀποικίαι, καθὼς καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ Ἀναβάσει Κύρου λέγει»².

Ἐν τῇ Ζ' οἰκουμενικῇ συνόδῳ ἐπὶ Εἰρήνης ἐν Νικαίᾳ τὸ β' συναθροισθείσῃ τῷ 787 περὶ τῶν εἰκόνων παρήδρευσε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Φάσιδος καὶ Τραπεζοῦντος *Χριστοφόρος*, ὃς ὑπογράφεται ὡδε: «Χριστοφόρος ἀνάσιος ἐπίσκοπος τοῦ Φάσιδος, ἦτοι Τραπεζοῦντος, ἀσμένως πάντα τὰ προγεγραμμένα δεξάμενος ὑπέγραψα»³, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Φάσιδος ἢ Τραπεζοῦντος ἦν ἐπίσκοπος Μητροπολίτης ἢ ἀπλῶς Μητροπολίτης.

Κατὰ τὸν αὐτὸν Κ. Πορφυρογέννητον ὑπῆρχον τότε Μητροπολῖται λγ', ὧν κζ' ἦν ὁ τῆς ἐπαρχίας Λαζικῆς ὁ τοῦ Φάσιδος, ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν πόλεις, ἦτοι ἐπισκόπους δ', τὸν Ροδοπόλεως, τὸν Ζακσινῶν, τὸν Πετρῶν καὶ τὸν Ζηγανίων⁴. Αὐτοκέφαλοι δὲ ἀρχιεπίσκοποι ὑπῆρχον λδ'.⁵

Ἀπὸ τῆς ΣΤ' λοιπὸν οἰκουμενικῆς συνόδου ὁ Μητροπολίτης τῆς Φάσιδος ἢ Τραπεζοῦντος ἐλέγετο καὶ ἐπίσκοπος *Λαζῶν χώρας*, ἢ *Λαζικῆς*, τὸν δὲ τίτλον τοῦτον διακατέχει μέχρι σήμερον ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, τιτλοφορούμενος «Υπερίτιμος καὶ Ἐξαρχος πάσης Λαζικῆς».

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἐκ τοῦ Συναξαρίου ὁμοῦς τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ θαυματουργοῦ τοῦ ἐπιλεγομένου *Δαιμονοκαταλύτου* ἐξάγεται, ὅτι ἡ Τραπεζοῦς προήχθη εἰς Μητρόπολιν ἐπὶ τοῦ Ἀθανασίου τούτου. Χειροτονηθεὶς δὲ ὁ Ἀθανάσιος παρὰ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεθοδίου (τῷ 843—847 κατὰ τὴν εἰκασίαν τοῦ Κεραμέως) Τραπεζοῦντος ἀρχιεπίσκοπος προτροπῇ βασιλέως καὶ ψήφῳ κοινῇ πάσης τῆς συγκλήτου καὶ τῆς Συνόδου, δωρεάς τε καὶ χρήματα ὁ βασιλεὺς δὸς τῷ Ἀγίῳ εἰς Τραπεζοῦντα πάλιν ἐξέπεμψε μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς τιμηθεῖσαν δι' αὐτὸν ἐξ ἐπισκοπῆς εἰς Μητρόπολιν⁶. Δυνάμεθα νὰ συμβιβάσωμεν τὰς εἰδήσεις ταύτας παραδεχόμενοι ὅτι ὁ Τραπεζοῦντος ἐπίσκοπος ἐτιτλοφορεῖτο *Ἐπίσκοπος Μητροπολίτης*, ὅτε ἡ Τραπεζοῦς ἐγένετο ἔδρα τοῦ θέματος Χαλδίας, ὡς προεῖρηται. Αὕτῃ καθ' ἑαυ-

1. Τῶν ἁγίων Οἰκουμενικῶν συνόδων ἐ. ἀ. τομ. Γ'. 336, 364.

2. Κ. Πορφυρογεννήτου περὶ θεμάτων τόμ. Γ'. βιβλ. α'. σελ. 30 ἔκδ. Βόννης.

3. Τῶν ἁγίων Οἰκουμενικῶν συνόδων ἐ. ἀ. τόμ. Γ'. 532, 664.

4. Κ. Πορφυρογεννήτου περὶ τῆς βασιλείου τάξεως τόμ. Α'. 792-797.

5. Αὐτόθι σελ. 793-4.

6. Κεραμέως συμβουλαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν Τραπεζοῦντος ἐν Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς Πετρούπόλεως τομ. ΙΒ'. σελ. 138-141.

τὴν ὅμως ἡ ἐπισκοπὴ ἦρθη εἰς Μητρόπολιν φιλοτιμίᾳ βασιλικῇ πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, ὃς ἠκμαζε καὶ ἐπὶ Βασιλείῳ τοῦ Μακεδόνο¹.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐπισκόπων τῶν διατελούντων ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Τραπεζοῦντος ἀναφέρονται καὶ ἱκανοὶ χωρεπίσκοποι, οἷον ὁ Χαμούζουρ, ὁ Χαχαίου (σημ. Κελκέτ), ὁ Βυζάνων (Τερψέν), ὁ Σακάβου (Τζενιπέν), ὁ Τοχαβτζίτζου, ὁ Τοχαντιέρτζ (Ἐρζιγγάν), ὁ Τοσυλνούτου, ὁ Τσερμάτζου, ὁ Ἀνδάκτων, ὁ Ζαριμίκων, ὁ Πάϊπερ (Πάϊπουρτζ), ὁ Χεριάννων, ὁ Λερίου, ὁ Κεραμέων, ὁ Φασιάνης (Πασέν), ὁ Ροδοπόλεως². Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον εἶναι βαρβαρικῶν χωρίων τζανικῶν ἢ ἀρμενικῶν, ὀλίγα δὲ μόνον ἑλληνικῶν. Διὰ τὸ μεμακρυσμένον αὐτῶν καὶ ἀπόκεντρον ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος οἱ χωρεπίσκοποι οὗτοι, ἀνάλογοι πρὸς τοὺς σημερινοὺς πρωτοπρεσβυτέρους, ἢ οἰκονόμους, ἢ σακελλαρίους, ἢ ἡγουμένους Μονῶν τῶν χωρίων, ἤδρευον εἰς τὰ χωρία ταῦτα καὶ σήμερον ἱκανῶς ἀπέχοντα τῆς Τραπεζοῦντος καὶ ἄμοιρα τοῦ ἐν αὐτῇ πολιτισμοῦ.

Ὁ τίτλος τοῦ Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος, ὡς ἐδρεύοντος ἐν τῇ Μητροπόλει τοῦ θέματος Χαλδίας, παρέμεινε καὶ κατόπιν μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἦδη ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἀναφέρεται ἀκμάσας Στέφανος Σκυλίτζης, ἐκλεγείς Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος τῷ 1126³. Τοιαύτη ἦν ἡ κατάστασις τῆς ἐκκλησίας Τραπεζοῦντος πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας Τραπεζοῦντος.

Ὅτε ἡ Τραπεζοῦς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μ. Χ. (1204) ἐγένετο ἔδρα αὐτοκρατόρων, τῶν μεγαλωνύμων Κομνηνῶν, ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῆς καίτοι ἐτετίμητο τῷ τίτλῳ τοῦ Μητροπολίτου ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ὡς εἴρηται, αὐτοδικαίως ὅμως ἀπὸ τοῦδε ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ Μητροπολίτου διὰ τὸ εἶναι δηλαδὴ τὴν ἔδραν αὐτῶν Τραπεζοῦντα πρωτεύουσαν κράτους καὶ ἔδραν αὐτοκρατόρων καὶ διὰ τῶν Κομνηνῶν, προβασιλευσάντων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ δυναμένων φιλοτιμίᾳ βασιλικῇ τοιαῦτα ποικίλα προνόμια ἀπονέμειν· διότι ὅσον τὸ ἔθνος προήγετο καὶ τὸ κράτος τῶν Κομνηνῶν εὐημέρει καὶ ἐκραταιοῦτο, τοσοῦτον καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις ἐνισχύετο καὶ ἐξετείνετο ἐπὶ παντὸς τοῦ κράτους τῶν Κομνηνῶν. Διὸ καὶ ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν καὶ ἤσκει ἐποπτείαν οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐπισκόπων τῶν περιλαμβανομένων ἐν τῷ κράτει τῶν αὐτοκρατόρων Τραπεζοῦντος, κατὰ

1. Ὁρα Κεραμέως Fontes κτλ. σελ. 53.

2. Π. Τριανταφυλλίδου οἱ Φυγάδες σελ. 55.

3. Περιοδικὸν τοῦ ἐν ΚΠ. Ρωσικοῦ ἱστοριογραφικοῦ Ἰνστιτούτου τόμ. Η' σ. 6-14.

συνέπειαν καὶ ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ἦν πράγματι ὑπέρτερος, ὑπέρτιμος καὶ ἑξάρχος τῶν ἄλλων ἐπισκόπων. Ἐν τοιαύτῃ πολιτικῇ περιστάσει ἄλλοι μὲν ἀλλόφυλοι ἵδρυσαν ἐκκλησίας αὐτοκεφάλους καὶ δὴ καὶ Πατριαρχεῖα, ὥς οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι, βραδύτερον οἱ Ρῶσοι, καὶ νεώτερα ἔθνη ἐκκλησίας συνοδικῶς κυβερνωμένας καὶ αὐτοκεφάλους. Πῶς δὲ προσηνέχθησαν οἱ Κομνηνοὶ τῆς Τραπεζοῦντος πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως;

Οἱ Κομνηνοὶ τῆς Τραπεζοῦντος τοιοῦτον πατριαρχεῖον ἢ ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον δὲν ἵδρυσαν ἐν Τραπεζοῦντι ἢ ἐν τῷ κράτει αὐτῶν. Ἕλληνες τὸ γένος καὶ ὀρθόδοξοι δὲν ἀπεσπάσθησαν αὐτογνομόνως τῆς Μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας. Ἀφῆκαν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Τραπεζοῦντος ὑποτελῇ μὲν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ κατέστησαν αὐτὴν τρόπον τινὰ αὐτοκέφαλον. Ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ Πατριαρχείου τούτου τὸ *προνόμιον*, καθ' ὃ ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ἐκλέγεται ἐν Τραπεζοῦντι ὑπὸ συνόδου τῶν τοῦ κράτους μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ κράτους ἀρχόντων, χειροτονεῖται δὲ οὐχὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλ' ἐν Τραπεζοῦντι, παρόντων ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀπεσταλμένων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Τὸ *προνόμιον* τοῦτο ἐδόθη ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Α' Μεγάλου Κομνηνοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος (1241—1263) κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀνακτήσεως ὑπὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν Λατίνων, ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου, Συνόδου μεγάλης ἀρχιερέων συγκροτηθείσης ἐν Καλλιπόλει τῷ 5ψξῇ ἔτει (1260). Τὸ ἐπὶ τούτῳ ἔγγραφον ἢ πρακτικὸν τῆς Συνόδου ἐξεδόθη τὸ πρῶτον μετὰ πολλῶν χασμάτων ὑπὸ *Περικλέους Τριανταφυλλίδου* ἐν τοῖς αὐτοῦ *Φυγάσι*¹, βραδύτερον δὲ ὑπὸ τοῦ Γάλλου L. Petit ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐν ΚΠ. Ρωσικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου², καὶ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου *Ξ. Σιδερίδου* ἐν τῇ *Νέᾳ Σιῶν* τῶν Ἱεροσολύμων³. Τὸ *προνόμιον* τοῦτο φαίνεται ὅτι διετηρεῖτο ὅπωςδὴποτε καὶ μετὰ ταῦτα, οὐχὶ ὅμως πάντοτε καὶ κατὰ γράμμα· διότι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἔτι τῶν Κομνηνῶν οἱ Μητροπολῖται Τραπεζοῦντος *Ἰωσήφ Λαζαρόπουλος* καὶ *Θεοδόσιος* ἐχειροτονήθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τίς οἶδε διὰ πύιους λόγους, ὅπως καὶ δι' ἑλλειψιν ἀνδρῶν ἱκανῶν ἐν Τραπεζοῦντι. Διετηρήθη δὲ τὸ *προνόμιον* μέχρι τοῦ 1878, ὅτε τελευτήσαντος τοῦ αἰοιδίμου μητροπολίτου Κωνσταντίου τοῦ Γέροντος, τοῦ πλεῖστα ἀγαθὰ πεποιηκότος ἐν Τραπεζοῦντι, ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ πρότερον ἀπὸ ἀλώσεως οἱ ὑποψήφιοι Μητροπολῖται ἐξελέγοντο ἐν Τραπεζοῦντι, ἐστέλλοντο δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν λαβεῖν τὴν χειροτονίαν, ἀνέδει-

1. Π. Τριανταφυλλίδου Φυγ. σελ. 123-5.

2. Τόμ. Η'. 169-171.

3. Ξ. Σιδερίδου Ἐλεγχος τῆς ἐκθέσεως κτλ. τομ. Ε'. τευχ. Ζ'-Η' Ἱεροσολ. 1907.

ξεν αὐτὴ Μητροπολίτην οὐχὶ πλέον Τραπεζούντιον, ἀλλ' ἴδιον ἔξωθεν τὸν ἐκ Θράκης καταγόμενον *Γρηγόριον Καλλίδην*, τότε μὲν Ναζιανζοῦ τιτουλάριον ἐπίσκοπον εἶτα μητροπολίτην Τραπεζοῦντος, Θεσσαλονίκης, Ἰωαννίνων καὶ νῦν Ἡρακλείας. Περὶ τούτου φέρει παραδείγματα ὁ χρονογράφος τῆς Τραπεζοῦντος *Μιχαὴλ Πανάρετος*. Τῷ αὐτῷ ἔτει ἦτοι, ςωοβ' (=1264) Ἰνδικτιῶνος β' μηνὶ Μαρτίῳ ιθ' ἐκοιμήθη ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος κύρ Νήφων . . . καὶ ἐνταφιάσθη ἀρχιερατικῶς εἰς τὴν Χρυσοκέφαλον εἰς τὸν τάφον τοῦ Μητροπολίτου κύρ Βαρνάβα καὶ ἐνηφίσθη ὁ σκευοφύλαξ Ἰωσήφ ὁ Λαζαρόπουλος καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Πόλιν (βεβαίως ἵνα χειροτονηθῇ). Ἀμέσως δὲ κατόπιν λέγει ὁ Πανάρετος. «Ἐπέστρεψεν ὁ Ἰωσήφ Μητροπολίτης *χειροτονημένος* εἰς τὸν θρόνον καὶ τὴν γ' τῆς Διακαινησίμου γίνεται ἡ ἐνθρόνισις αὐτοῦ.» Καὶ πάλιν ὁ Πανάρετος. «Μηνὶ Αὐγούστῳ ιγ', ἡμέρᾳ γ', Ἰνδικτιῶνος κ' τῷ ςωοη' (1270) ἔτει εἰσῆλθεν ὁ Μητροπολίτης κύρ Θεοδόσιος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἐνεθρονίσθη, ὅς ὥριμτο μὲν ἐκ Θεσσαλονίκης, μονάζει δὲ ἐν τῷ ἀγίῳ Ὁρει χρόνους κ', καταλαμβάνει δὲ τὴν εὐδαίμονα Κωνσταντινούπολιν γενόμενος ἡγούμενος ἐν τῇ Μονῇ τῶν Μαγγάνων. Εἶτα ψήφῳ συνοδικῇ χειροτονεῖται καὶ στέλλεται εἰς Τραπεζοῦντα.» Τοῦτο ἐγένετο βεβαίως συστάσει καὶ παρακλήσει τῶν Τραπεζοῦντίων.

Σημειώσεις δέ τις ἐκ χρονογράφου τῆς παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα Μονῆς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Περιστεριώτου ἀναφέρει τὴν χειροτονίαν τοῦ Μητροπολίτου Ἀντωνίου ἀγνώστου ἐποχῆς ὧδε: «Μαΐου 9, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Μονῆς τοῦ Στύλου ὁ Παναγιώτατος (sic) ὑποψήφιος κύρ Ἀντώνιος καὶ κληθεὶς εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡγουν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ ἦλθασιν οἱ βασιλεῖς, οἱ ἄρχοντες, οἱ ἐπίσκοποι, οἱ κληρικοί, οἱ ἡγούμενοι, οἱ ἱερεῖς, οἱ ἱερομοναχοὶ τε καὶ μοναχοὶ μὲ τὸ κοινὸν ὄλον· καὶ ἐχειροτόνησέν του ὁ Ἐπίσκοπος Χαλδίας ὀνόματι Καλλίστρατος καὶ ἦλθασιν ὁ λαὸς ὅλος μετὰ ἐπῆγαν αὐτὸν εἰς τὰ παλάτια»¹.

Οἱ Κομνήνοὶ ἵνα τιμήσωσι περισσότερον τὸν Μητροπολίτην τῆς ἑδρας αὐτῶν ἀπέπειμαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῖς κατὰ καιρὸν Μητροπολίταις Τραπεζοῦντος τὸν τίτλον τοῦ «τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ *Καισαρείας Καππαδοκίας*», θεωροῦντες αὐτὸν τρόπον τινὰ πρωτόθρονον μετὰ τὸν Πατριάρχην. Τὸν τίτλον τοῦτον φέρει καὶ νῦν ἔτι ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ἐπωνυμούμενος «Υπερίτιμος καὶ Ἐξαρχος πάσης Λαζικῆς καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ *Καισαρείας Καππαδοκίας*». Τὴν θέσιν ταύτην κατεῖχεν ὁ Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος Δωρόθεος ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδῳ τῷ 1439. Αὐτόπτης μάρτυς ὁ *Συρόπουλος* γράφας τὴν ἱστορίαν αὐτὴν ἀναφέρει, ὅτι ἐκ τῶν ἀνα-

1. Ἐν κώδ. ὑπ' ἀρ. 21 τοῦ ιγ' αἰῶνος. Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρονικῶν Πετρουπόλεως 1898, ἀρ. 4 φυλ. 2 καὶ Βυζαντινὰ Χρονικά Πετρουπόλεως τόμ. ΙΒ'. 146.

τολικῶν κληρικῶν πρῶτος ἐκάθισεν ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως, μετ' αὐτὸν οἱ μητροπολίται Ἡρακλείας, Ἐφέσου καὶ Μονεμβασίας, τόπον ἐπέχοντες τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων. Μετ' αὐτοὺς τέταρτος ἐκάθισεν ὁ Καθολικὸς τῶν βασιλέων τῆς Ἰθιρίας ὡς ἀρχηγὸς ὁρθοδόξου ἐκκλησίας ἀρχαίου κράτους ὁρθοδόξου. Πέμπτος εἶτα ἐκάθισεν ὁ Τραπεζοῦντος Δωρόθεος ὡς Μητροπολίτης τῆς πρωτευούσης τοῦ Ὁρθοδόξου κράτους τῶν Κομνηνῶν καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ πρωτοθρόνου μετὰ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Καισαρείας Καπαδοκίας. Μετὰ τὸν Τραπεζοῦντος ἐκάθισαν ὁ Νικαίας, ὁ Νικομηδείας, ὁ Λακεδαίμονος, ὁ Ἀμασείας καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐκ δὲ τῶν κοσμικῶν ἀπεσταλμένων μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον ἐκάθισεν ὁ Κράλης (βασιλεὺς) Σερβίας καὶ ὁ ἀπεσταλμένος Ἀλεξίου Δ' αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος, ἐφεξῆς δὲ οἱ λοιποὶ βαθμοῦχοι καὶ οἱ ἔγκριτοι τῶν διαφόρων ὁρθοδόξων λαῶν καὶ λογίων¹. Παραλείπων τὰ κατὰ τὴν Σύνοδον ταύτην ὡς πασίγνωστα ἀναφέρω μόνον τὰ ἀφορῶντα ἰδίως τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Οἱ ἐν τῇ πόλει καὶ τῷ κράτει τούτῳ αὐτοκράτορες καὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ ἦσαν σφόδρα προσηλωμένοι εἰς τὴν ὁρθοδοξίαν. Ὅτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, πρῶτος αὐτοκράτωρ τῆς δυναστείας ταύτης ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀλίγου δεῖν ὑπέτασσε τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν Πάπαν τῆς Ρώμης, οἱ ἐν Τραπεζοῦντι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὰ πάτρια. Νικηφόρος δὲ ὁ Γρηγοράς βλέπων τὴν ἀθλιότητα ταύτην τῶν Παλαιολόγων παρεκίνει τοὺς ἐν Τραπεζοῦντι φίλους αὐτοῦ ἵνα ἀποσπασθῶσι τῆς ἐν Κων/πόλει Ἐκκλησίας², ἀλλ' εἰς μάτην, διότι οἱ ἐν Τραπεζοῦντι δὲν ἤκουον αὐτόν.

Χαρακτηριστικὸν τῆς ὁρθοδοξίας τῶν Κομνηνῶν ἔστι καὶ τὸδε. Ἐν τῷ θόλῳ τοῦ Παντοκράτορος ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας ἐν Τραπεζοῦντι κτισθέντι ἐπὶ Μανουὴλ Α' Μεγάλου Κομνηνοῦ (1241—1263), ἦτο ἐξωγραφημένη τράπεζα, ἐπ' αὐτῆς δὲ προσκεφάλαιον, ἐπ' αὐτοῦ δὲ πάλιν σταυρὸς ὑψούμενος καὶ εὐαγγέλιον στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἐπὶ δὲ τούτου περιστρεφὰ καθημένη, κύκλωθεν δὲ τὸ ῥητόν· «Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται». Ἐγένετο δὲ τοῦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων, ὅτε καὶ ἐγένοντο διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Δύσεως περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὸ σύμβολον τοῦτο τῶν Κομνηνῶν ἐσώζετο τῷ 1870, ὅτε περιέγραψεν αὐτὸ ὁ Σάββας Ἰωαννίδης ἐν τῇ Ἱστορίᾳ του, ἔκτοτε δὲ ἐκ τῆς

1. Fallmerayer die Kirche Trapezunts... ἐν τῇ Geschichte des Kaiserthums von Trapezunts..

2. Ἰων. Κατακουζηνὸς Ἱστορ. βιβλ. Δ'. κεφ. 24 σελ. 800 ἔκδ. Βόννης. «Γρηγοράς δὲ ὁ Νικηφόρος (λέγει ὁ Κατακουζηνός) οὕτε πρότερον οὕτε ὕστερον ἐπέπαυτο ἀλλὰ πρῶτα μὲν Τραπεζοῦντιοῖς ἔγραφε τοῖς ἐπιτηδεῖσι καὶ τῆς Βυζαντινῶν ἐκκλησίας παραιοπὴν τῶν ὁρθῶν δογμάτων κατηγορεῖ, ἐδίδασκε δὲ ἀδεῶς ὡς χρὴ τούτους ἀποτέμνεσθαι πεπονηκυίας· αὐτόθι τόμ. Γ'. 171.

κονιάσεως ἐγένετο ἀφανές. Πολὺ προσεπάθησαν οἱ Πάπαι, ἵνα προσελκύσωσι τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Τραπεζοῦντος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν. Νικόλαος ὁ Δ' κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα καὶ Ἰωάννης ὁ ΚΒ' ἔστειλαν πρὸς τοῦτο πολλοὺς μοναχοὺς μετ' ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Μητροπολίτην Τραπεζοῦντος, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ Πάπας Εὐγένιος ὁ Δ' δις ἔστειλεν ἐπιστολὰς καὶ πρέσβεις εἰς Τραπεζοῦντα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τινος Λατινικῆς μεταφράσεως ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Ἀλεξίου Δ' πρὸς τὸν Εὐγένιον τοῦτον τῷ 1434. Πάντα ὅμως εἰς μάτην¹. Ὁ διακαὴς οὗτος πόθος τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης πρὸς ἔνωσιν, μᾶλλον δὲ ὑποταγὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν δυτικὴν δὲν ἐπετεύχθη καὶ τὸ μοιραῖον τέλος τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἐπῆλθε τῷ 1453 καὶ 1461. Καταλυθέντος τοῦ κράτους τῶν Κομνηνῶν οἱ Μητροπολῖται Τραπεζοῦντος ἀπέθεντο πλέον πᾶσαν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπισκόπων τοῦ κράτους καὶ περιορίσθησαν μόνον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐπαρχίαν διατηρήσαντες μόνον τὸν τίτλον ὡς προηγουμένως ἀνεφέραμεν.

Οἱ Μητροπολῖται Τραπεζοῦντος ἡδρευον κατ' ἀρχὰς παρὰ τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Παναγίας Χρυσοκεφάλου λεγομένης καὶ γνωστῆς τοῖς πᾶσιν ὡς τεμένους Ὁρτὰ-τζαμί. Ἡ κατοικία τοῦ Μητροπολίτου ἦν ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας ταύτης πρὸς βορρᾶν κειμένη χρησιμεύουσα νῦν ὡς σχολὴ μωαμεθανῶν ἱεροσπουδαστῶν. Μετὰ τὴν ἄλωσιν ὅμως ἀφαιρεθείσης αὐτῆς καὶ τῆς περηφήμου Μονῆς τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, μεταβληθείσης καὶ αὐτῆς εἰς Γενῆ-τζουμά, οἱ Μητροπολῖται πενόμενοι ἤδη μετέβησαν εἰς τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Φιλίππου ἐκτὸς τῆς πόλεως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Μπόζ-τεπέ καὶ ἄνω τῆς συνοικίας ἣ τοῦ προαστείου Δαφνοῦντος. Ἀλλὰ καὶ ταύτης ἀφαιρεθείσης τῷ 1665 καὶ καταστραφέντων τῶν πάντων κειμηλίων καὶ ἐγγράφων οἱ Μητροπολῖται κατέβησαν εἰς τὴν παλαιὰν μὲν τότε, βραδύτερον δὲ ἀνακαινισθεῖσαν μεγαλοπρεπῆ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, ὅπου καὶ νῦν διαμένουσιν.

Οἱ ἐπίσκοποι Τραπεζοῦντος ἐτιτοφοροῦντο κατ' ἀρχὰς εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι, ὡς ὁ Ἀτάρβιος ἐν τῇ Δ' ἐν Χαλκηδόνι Συνόδῳ, εἴτα θεοφιλέστατοι, ὡς ὁ Οὐράνιος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α', εἴτα Μητροπολῖται ἐν τῇ στ' καὶ ζ' οἰκουμενικαῖς συνόδοις, ὡς ὁ Χριστοφόρος καὶ καθεξῆς μέχρι τῆς σήμερον, τὸν δὲ τίτλον τοῦ Παναγιωτάτου ἐπὶ τοῦ ἀγνώστου ἐποχῆς Ἀντωνίου θεωροῦμεν πρὸςκαιρον ἢ καὶ ὑπερβολικὸν καὶ ἄχρηστον. Σήμερον τιτοφορεῖται *Πανερώτατος καὶ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης*.

Κατάλογον τῶν ἐπισκόπων Τραπεζοῦντος, ὡς καὶ ὄλων τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχεῖῳ ἀπὸ τοῦ Πρωτοκλήτου μέχρι

¹ 1. Fallmerayer die Kirche Trapezunts... ἐν τῇ Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt.

σήμερον πλὴν τῶν ἀναφερομένων παρὰ Le Quien καὶ Fallmerayer ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἐφημερίδι Κωνσταντινουπόλεως «Νεολόγῳ» πρὸ ἐτῶν ὁ Ἀμασείας Ἀνθιμος Ἀλεξούδης, ὃν μετὰ προσθηκῶν τινων ἀνεδημοσίευσεν ὁ ἐκδότης τῆς νεωτέρας Ἱστορίας τῆς Τραπεζοῦντος Τρύφων Εὐαγγελίδης¹. Εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῆς Τραπεζοῦντος προσθέτομεν καὶ τόδε. Ἐν τῷ Συντάγματι τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ὑπὸ Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῇ ἀναγινώσκομεν: «Ὁ Τραπεζοῦντος αὐτοκέφαλος ἐν τῷ παλαιότερῳ καταλόγῳ»². Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ι' ἢ ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ὁ θρόνος τῆς Τραπεζοῦντος ἦτο λδ' ἔχων ἐπισκοπὰς ε'³. Ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Γέροντος ἡ Μητρόπολις Τραπεζοῦντος ἀπὸ λδ' κατήχθη εἰς μ' θρόνον. Ὑστερον ἐδόθη αὐτῇ ὁ τόπος τοῦ Ἐφέσου⁴, μήπως ὁ τόπος τῆς Καισαρείας, ὃν κατέχει καὶ σήμερον ἔτι ὁ Τραπεζοῦντος; Κατὰ τὸν Κωδινὸν Κουροπαλάτην ὁ Τραπεζοῦντος ἐλέγετο Ἐξαρχος πάσης Λαζικῆς⁵, τὸν δὲ τίτλον τοῦτον κατέχει καὶ σήμερον ὁ Τραπεζοῦντος. Τῷ 1855 ὁ Τραπεζοῦντος κατεῖχε θέσιν λγ', σήμερον δὲ κα', μετὰ τὴν ἀνακάθαρσιν τοῦ Συνταγματίου.

Τοιαύτη ἐν περιλήψει ἡ ἱστορία τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἐν Σμύρῃ, κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1911.

Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σοφ. Αῖ. 1311—12.

Ἐπεὶ καλὸν μοι τοῦδ' ὑπερπονουμένῳ
θανεῖν προδήλως μᾶλλον ἢ τῆς σῆς ὑπὲρ
γυναικὸς ἢ σοῦ σοῦ θ' ὀμαίμονος λέγω.

Οὕτως ἐξέδωκεν ὁ Dindorf. Καθ' ἡμᾶς γραπτέον ὧδε

ἢ κακῆς ὑπὲρ
γυναικὸς αἰκῶς, σοῦ γ' ὀμαίμονος λέγω

1. Τρ. Εὐαγγελίδου Ἱστορία Τραπ. σελ. 204-8.

2. Τόμ. Ε'. 48

3. αὐτόθι σελ. 482.

4. αὐτόθι σελ. 492.

5. αὐτόθι σελ. 500.

Διότι οὕτω μόνον αἰτιολογεῖται ἡ διὰ τοῦ λέγω παράθεσις, καὶ πλὴν τούτου ἔχει μὲν λόγον ὁ Τεῦκρος νὰ εἴπῃ ὅτι ἐντιμότερον εἶναι νὰ φονευθῇ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του Αἴαντος ἢ ἀκλεῶς νὰ πέσῃ ὑπὲρ γυναικός, οὐδένα δὲ λόγον ἔχει νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἀγαμέμνονος. Πάντως ἔχει λόγον νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν Ἑλένην, χάριν τῆς ὁποίας ἔπεσον τόσοι. Ἡ Ἰφιγένεια τοῦ Εὐριπίδου λέγει

οὐ δεῖ τόνδε διὰ μάχης μολεῖν
πᾶσιν Ἀργείοις γυναικὸς οὖνεκα, οὐδὲ κατθανεῖν.

Αἰσχ. Τκετ. 373.

Οὐκ ἂν κραίνοιμ' ὑπόσχεσιν πάρος
ἄστοισι πᾶσι τῶνδε κοινώσας πέρι.

Καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἄλλοι ἄλλας διορθώσεις ἐπεχείρησαν· εἰς ἡμᾶς φαίνεται ὅτι ὀρθότερον ἔχουσιν οἱ δύο στίχοι γραφόμενοι ὡς ἑξῆς

Οὐκ ἂν κραίνοιμ' ὑπόσχεσιν πάρος
ἄστοισι πᾶσι τῶνδε κοινῶσαι πέρι.

κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ πάρος πρὸς ἀπαρέμφ. Ὀδ. Α, 21. Ἰλ. Σ, 245.

Εὐριπ. Μήδ. 124

Ἔμοιγ' οὖν εἰ μὴ μεγάλως
ὀχυρῶς τ' εἴη καταγερᾶσκειν.

Ὁ ἀοίδιμος Βερναρδάκης εὐφυῶς πάννυ ὑπεραμύνεται τῆς παραδόσεως ἐκδεχόμενος τὸ εἰ μὴ μεγάλως εἴη ὡς εὐχῆς δηλωτικὸν ἢ μᾶλλον ἀπεινῆς = εἴθε μὴ μεγάλως ἦτοι μετρίως καὶ ἀσφαλῶς εἴη καταγερᾶσκειν. Παραπέμπει δὲ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐρμηνείας ταύτης εἰς τὴν Ἑκάβην 836. Εἴ μοι γένοιτο φθόγγος ἐν βραχίοσι κτλ. Ἀλλ' ὅμως εἶναι προφανὲς ὅτι τὰ τῆς Ἑκάβης δὲν εἶναι προσόμοια πρὸς τὰ ἐν τῇ Μηδεΐᾳ λεγόμενα. Διὸ εἰς ἡμᾶς τοῦλάχιστον φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ὁ Εὐριπίδης, ἔγραψεν

Ἔμοιγ' οὖν εἰ μὴ μεγάλως
ὀχυρῶς δ' εἴη καταγερᾶσκειν.

Καθ' ἣν γραφὴν ἀντικαθιστάντες τό τε διὰ τοῦ δὲ ἔχομεν τήνδε τὴν ἔννοιαν· εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον, ἂν μὴ ὑπάρχουσι τὰ μεγάλα (μεγάλως ζῆν), ἀλλ' εἴθε ἀσφαλῶς νὰ καταγερᾶσκω.

Εὐριπ. Ἡρακλεΐδα 1050—1051

Εἶτα χρὴ κυσὶν δοῦναι κτανόντας

Τοὺς στίχους τούτους λέγει ἡ Ἀλκμήνη περὶ τοῦ Εὐρουσθέως τοῦ μισητοῦ ἔχθρου, ὃν ἔχουσα ἤδη εἰς χεῖρας διατάσσει τοὺς δμῶας νὰ φονεύσωσι

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000050293